

Марія Майороші

ВІДНОСИНИ МУКАЧІВСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЄПАРХІЇ ТА ГАЛИЦЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ НА СТОРІНКАХ ОФІЦІЙНИХ ВИДАНЬ – “БЛАГОВІСНИК” І “ПАТРІАРХАТ”

*У статті простежено характер та динаміку розвитку відносин двох церковних інституцій – Української греко-католицької церкви з центром у Києві та автономної Мукачівської греко-католицької єпархії з центром в Ужгороді за останнє десятиріччя. Джерелами для дослідження послуговували їхні офіційні видання – “Благовісник” і “Патріархат”.
Ключові слова: Українська греко-католицька церква, Мукачівська греко-католицька єпархія, “Благовісник”, “Патріархат”.*

Новітній етап доволі непростих взаємин двох греко-католицьких церков, а саме: Української греко-католицької церкви (УГКЦ) з центром у Києві та автономної Мукачівської греко-католицької єпархії з центром в Ужгороді, неодноразово ставали предметом гострої полеміки в суспільстві, досліджувалися вченими. Глибину існуючої проблеми підтверджує також факт неоднозначності поглядів та позицій з означеного питання, що частково знайшли своє відображення на сторінках журналів “Благовісник” і “Патріархат”, обґрунтування та висвітлення яких і було головною метою цієї статті.

Окремих наукових досліджень цієї проблеми практично немає. Тільки окремі аспекти окресленої теми знайшли своє відображення у працях дослідників церковної історії, зокрема О. Турія [1], С. Бендаса [2], В. Фенича [3] та інших. Джерелами виступили матеріали, які вміщені на сторінках офіційних видань, – “Благовісник” і “Патріархат”.

Основною причиною жвавих дискусій навколо Мукачівської греко-католицької єпархії стало надання їй статусу *ecclesia sui juris* (“свого права”) [3, с. 3], що на практиці означало самостійність і помісність єпархії та її безпосереднє підпорядкування Ватикану. Українською греко-католицькою церквою було здійснено декілька спроб узяти Мукачівську єпархію під свій патронат, але жодна з них не була зреалізована. Хоча й *de-jure* це дві незалежні церковні інституції, але через різні обставини їхні шляхи перетинаються. Зрозуміло, що динаміку розвитку взаємин між УГКЦ та Мукачівською греко-католицькою єпархією найкраще можна простежити на сторінках їхніх офіційних видань, однак задля ліпшого розуміння цих складних відносин треба звернутися до витоків проблеми чи її передісторії. А потім уже розглянути дискусії навколо проблеми, що мали місце останнім часом.

Українська греко-католицька церква була створена внаслідок підписання Берестейської унії у 1596 році. За роки свого існування УГКЦ стала потужною і впливовою організацією як у духовному, так і в культурному житті населення України, а також осередком українського національного відродження. Саме своєю активною позицією у житті суспільства УГКЦ привертала увагу влади – спочатку Російської та Австрійської імперій, а потім і радянської держави. Останньою 8–10 березня 1946 року на Львівському соборі (або точніше псевдособорі) [4, с. 151] було проголошено про розрив УГКЦ з Ватиканом та її возз'єднання з Російською православною церквою. Одне слово, відбулася ліквідація Української греко-католицької церкви. Після цієї трагічної події верховні архієпископи Галицькі, голови Галицької греко-католицької митрополії перебували в еміграції або були заарештовані й розіслані по таборах (до прикладу, митрополит Йосип Сліпий перебував у засланні 18 років), а сама церква діяла у “підпіллі”, аж поки у 1989 році церкву було офіційно відновлено в Україні.

Подібна доля спіткала й Мукачівську греко-католицьку єпархію. Її було створено в результаті підписання Ужгородської унії у 1646 році. 19 вересня 1771 року [5, с. 20] було канонічно засновано Мукачівську греко-католицьку єпархію. Відтоді і до 1937 року єпархія перебувала під митрополичою юрисдикцією Естергомського примаса (Угорщина). 2 вересня 1937 року [6, с. 1] в історії Мукачівської греко-католицької єпархії сталася важлива подія. Внаслідок підписання між Чехословащиною та Римським престолом *Modus Vivendi* (1928 рік), папою Пієм XI було видано буллу *Ad Ecclesiastici Regiminis*, згідно з якою Мукачівській та Пряшівській єпархіям надавався статус *ecclesia sui juris* (“свого права”), що означало звільнення від підпорядкування угорському Естергомському архієпископові і безпосереднє підпорядкування Мукачівської греко-католицької єпархії Римському престолу. Ця подія у

майбутньому і стала каменем спотикання між духовними лідерами Мукачівської греко-католицької єпархії. З приходом на Закарпаття у 1949 році радянської влади Мукачівську єпархію було “саморозпущено”, але аналогічно, як і УГКЦ, вона продовжувала свою діяльність у “підпіллі”. І навіть тоді, будучи і територіально, і юридично у складі однієї держави – Української РСР, – і діючи у “підпіллі”, дві церковні провінції не об’єдналися.

Після виходу з “підпілля” у 1990 році постало питання канонічного підпорядкування Мукачівської греко-католицької єпархії, у вирішенні якого єдності серед місцевого духовництва не було. Так звана “група І. Маргітича” виступила за відхід під юрисдикцію львівського архієпископа та глави Української греко-католицької церкви, а духовництво на чолі з єпископом-емеритом Йоаном (Семедієм) були прибічниками збереження статусу, що його було надано у 1937 році. Все це закінчилося тим, що з Ватикану було делеговано свого представника Франческо Коласуоно, щоб розібратися у цій ситуації. За підсумками його візиту Римом у 1993 році було оголошено про бажання зберегти статус *eclesia sui iuris* для Мукачівської греко-католицької єпархії.

У 1995 р. Конгрегацією східних церков (завдяки активності тодішнього Апостольського нунція в Україні архієпископа Антоніо Франко) було підготовлено проект Декрету про утворення Мукачівської митрополії і приєднання її на правах автономії до УГКЦ, однак через активну протидію закарпатського греко-католицького духовництва його так і не було ухвалено.

12 листопада 2002 року Папа Римський Іван Павло II призначив о. Мілана титулярним єпископом Бононії, Апостольським адміністратором *ad nutum Sanctae Sedis* Мукачівської єпархії греко-католицької церкви [7, с. 14], а вже 6 січня 2003 року Владика Мілан отримав архієрейське рукоположення з рук Слуги Божого Івана Павла II. А 17 березня 2010 року у Ватикані повідомлено про те, що Папа Бенедикт XVI призначив Преосвященного Владика Мілана (Шашіка), дотеперішнього титулярного єпископа Бононії та Апостольського Адміністратора *ad nutum Sanctae Sedis* Мукачівської греко-католицької єпархії, Єпархом цієї церковної адміністративної одиниці [8].

Кожна з двох церковних провінцій має свої офіційні видання. В Українській греко-католицькій церкві – це “Патріярхат”, а в Мукачівській греко-католицькій єпархії – “Благовісник”. Розглянемо коротку характеристику цих двох видань.

“Патріярхат” – суспільно-релігійне видання Української греко-католицької церкви, засноване в 1967 році в Америці Українським патріархальним товариством. Спочатку воно мало назву “За Патріярхат”, позаяк своєю головною метою ставило популяризацію ідеї визнання патріаршого статусу Української греко-католицької церкви. У 1977 році перейменовано на “Патріярхат”. Редакцію часопису в різні роки очолювали Степан Процик, Василь Пасічник, Микола Галів та Петро Дідула. В 2009 році його новим редактором став Анатолій Бабинський. Часопис виходить кожні два місяці й містить аналітику, коментарі та огляди важливих подій із життя церков Київської традиції. В журналі вміщена цікава замітка, на яку автор звернув увагу – “позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції” [9, с. 2] і вважає її характерною для журналу, на сторінках якого дуже часто порушуються дискусійні теми. Всі ці теми переважно історико-релігійного змісту, але нерідко зустрічаються і вкрай незвичні для видання такого характеру, а саме відчувається певною мірою його заполітизованість. Найчастіше порушувані теми – це тема визнання патріархату УГКЦ і тема помісності УГКЦ, а також багато уваги у виданні приділено екуменічній тематиці.

Своєю чергою, “Благовісник” – щомісячний часопис Мукачівської греко-католицької єпархії. Відомий як “Духовна газета для підкарпатських русинів”, що його видавали оо. Василіяни з 1921 по 1944 роки в Ужгороді, 1939 рік – у Хусті і 1946–1948 роки – у Пряшеві. З 2007 року “Благовісник” стає журналом. Що ж до тематики, то часопис ознаяомлює своїх читачів із найважливішими подіями в житті Вселенської католицької церкви та в християнському світі загалом, інформує про архієрейську діяльність Мукачівського греко-католицького владика Мілана Шашіка, подаються новини з парафій. Журнал “Благовісник” продовжує розповіді про закарпатських греко-католицьких священників, які після Другої світової війни були репресовані сталінським режимом і полягли за віру, адже триває процес беатифікації мучеників Мукачівської греко-католицької єпархії. У журналі порушуються також “вічні” і “болючі” питання, які цікавлять вірян, роздуми над якими мають просвітницький і виховний характер (зокрема про аборти, вживання наркотиків, рок-музику, значення шлюбу і т. д.).

Отже, теми, порушені на сторінках журналів, хоч і однаково звучать, проте трактують їх по-різному. Це можна показати на прикладі оцінки діяльності Мукачівського греко-католицького священика о. Стефана Бендаса. Саме щодо його постаті думки авторів статей, присвячених йому в “Патріярхаті” та “Благовіснику”, повністю розходяться. Адже для духовництва і вірян Мукачівської греко-католицької єпархії о. С. Бендас є мучеником за християнську віру, прикладом для наслідування і просто визначною особистістю свого часу. Це можна зрозуміти з такої цитати: “Отець Стефан Бендас був не просто священиком. Він був великим сином Срібної Землі, який ревно збирав осколки історичної правди, майстерно володів пером і чесно проповідував Слово Боже” [10, с. 10]. Йдеться навіть про його беатифікацію. Своєю чергою, автори “Патріярхату” виступають з різкою критикою праці Стефана Бендаса “П’ять років за колючим дротом”. До прикладу, Олег Гірник у своїй публікації пише: “Впродовж гортання мемуарів вривається така думка: які жахливі тюрми наших сердець, мур бо в нас і

зведений власними руками, за яким і ховаємося від Господа. Ось такою хованкою від Бога називається й цей підручник для неособистостей, для тих, хто навчений лише брати і втішатись своїм псевдошляхетним, єпископським походженням” [11, с. 25]. Чим же було викликане таке недоброзичливе ставлення до постаті о. Стефана Бендаса і його праці? І не лише автором процитованих рядків, а й вірянами Української греко-католицької церкви, адже на форумі УГКЦ про о. С. Бендаса залишили такі негативні відгуки: “...А по-третє, дійсно є спроби беатифікувати угорського священика гр-кат. Церкви, у якого явно фашистські погляди. Місцевий єпископ бере участь в презентації книжки цього священика, у якій українці поділені на три сорти, а галицькі священики засуджуються активно. “Автор зневажливо висловлюється про український народ, змальовуючи його безкультурним, егоїстичним, стверджуючи, що біля 90 % учасників національно-визвольних змагань були зрадниками” [12]. Все це обертається навколо декількох висловів о. С. Бендаса на адресу галицького духівництва, а саме: “Люди без всякої причини ненавидять один одного, вони нетерплячі, брутальні в стосунках. В цьому на першому місці стоять українці, в особливості волиняни, за ними йдуть галичани. Незрозуміло, як ці люди, будучи членами українського націоналістичного угруповання бандерівців, що були засуджені як зрадники батьківщини та члени антидержавного угруповання, тут відіграють роль донощиків, адже стукачі, секоти на 90 % є українцями” [2, с. 175] або “В Радянському Союзі майже всі без винятку, враховуючи жінок та молодих дівчат, лаються брудними словами, особливо ображають матір нецензурними словами, але в цьому волинські та галицькі українці перевершують росіян. Вони найбрутальніші, найогидніші. Вони пихаті, егоїстичні, невиховані, нікого і ніщо не поважають. Крадії так само вони. Якщо їх призначають на керівну посаду, вони нещадні до своїх товаришів. До вищестоящих вони смиренні, з підлеглими – нещадні. Це їхня загальна характеристика, тому природно, що серед них трапляються і винятки, але вони ганьбляться своїх сородичів. Немає в таборі такої національності, яка би їх не ненавиділа. Вони навіть між собою весь час сваряться” [2, с. 175-176]. Саме через такі радикальні вислови о. С. Бендаса на адресу галицьких священиків і розгорілася така “антибендасівська пропаганда” серед духівництва і вірян УГКЦ. Тут можна сказати тільки одне – кожна людина має право висловлювати власну думку, як це і зробив у своїй праці о. С. Бендас, а те, як ця думка сприймається суспільством – уже інше питання. Якщо ж праця викликає такий ажіотаж, то вона заслуговує на увагу і має своїх прибічників.

Хоча на протипагу цьому ми можемо поставити статтю у “Благовіснику”, в якій конкретно подаються відомості про трьох галицьких священиків – Степана Антонішина, Йосипа Чубатого та Андрія Дубицького, які, втікаючи від переслідувань греко-католицької церкви в Галичині, не бажаючи зрадити свою віру, попросили притулку в Теодора Ромжі, який у 1945 році прийняв їх у єпархію [14, 10-11]. Тепер усіх трьох хочуть беатифікувати як мучеників Мукачівської греко-католицької єпархії. Цей факт свідчить про те, що між галицьким і закарпатським духівництвом не було жодного конфлікту.

Не можна оминути й такі статті на сторінках “Патріярхату”, які безпосередньо стосуються відносин УГКЦ та Мукачівської єпархії, а саме: “Закарпатський казус – SUI JURIS – випадковий анахронізм чи знаряддя антиукраїнської політики?” Любомира Белея [5] та зовсім недавню публікацію Анатолія Бабинського “Мукачівська єпархія і УГКЦ разом чи окремо?” [14] В обох статтях автори наголошують на тому, що назріла потреба говорити про початок процесу об’єднання Мукачівської єпархії з Київським престолом. Наприклад, Любомир Белей висловлює думку про те, що статус sui juris колись допоміг зберегти обрядову та національно-культурну самобутність закарпатських греко-католиків у складі Угорщини або Чехословаччини, але тепер він “...став щонайменше безглуздим анахронізмом у власній державі” [5, с. 18]. Він також ніби застерігає про антиукраїнську політику прихильників незалежного статусу Мукачівської греко-католицької єпархії, називає це проявами сепаратизму і всю провину покладає на русинів та угорців. А. Бабинський, своєю чергою, делікатно, ненав’язливо проводить думку про потребу об’єднання Мукачівської єпархії з УГКЦ і що не варто боятися вірянам Мукачівської єпархії втрати власної ідентичності та загрози “насильницької українізації” [14, с. 25], адже УГКЦ не є Церквою лише для українців. Обидва автори вважають, що існування двох юридично незалежних церковних структур на території України є штучним поділом, який підриває національну єдність українців. Однак варто враховувати один важливий факт. Ті тенденції, що виявляються в політичному чи релігійному житті Закарпаття, є наслідком непростого історичної долі цієї області, тому треба дуже обережно висловлюватися щодо таких питань, щоб не образити жодну зі сторін.

Питання, яке є дуже актуальним на сторінках “Патріярхату”, – це визнання патріярхату УГКЦ, що і впливає з назви видання. Ще в 1963 році під час II Ватиканського собору митрополит Йосип Сліпий запропонував встановити патріархальний устрій, але в тих складних для існування церкви умовах цього зробити не вдалося [15, с. 3]. У 2002 році представники УГКЦ з України та діаспори, зібравшись у Львові, заявили про своє прагнення до встановлення патріярхату й оскільки мети ще не досягнуто, то “патріархальний рух” триває і досі. Ієрархи УГКЦ вважають, що надання статусу патріярхату зміцнить позиції УГКЦ не лише в Україні, а й у цілому світі, а також допоможе стати центром об’єднання навколо себе всіх українських церков, результатом чого стане створення Єдиної помісної церкви України. Рим із

розумінням ставиться до прагнення греко-католиків встановити патріархальний устрій, але закликає їх терпляче чекати свого часу. А ієрархія УГКЦ пообіцяла, що не буде нічого робити самостійно без благословіння Папи, тому що вирішення таких речей підвладне лише йому. Однак при цьому УГКЦ продовжує активно розбудовувати патріаршу структуру Церкви. Часто наголошують на тому, що однією з перешкод для отримання УГКЦ статусу патріархату є відсутність єдності серед українських греко-католиків.

На форумі УГКЦ часто зустрічаються запитання такого змісту: якщо УГКЦ нарешті отримає статус патріархату, то чи ввійде автоматично до її складу Мукачівська греко-католицька єпархія? І як взагалі ставляться духовництво і віряни Мукачівської єпархії до прагнень УГКЦ щодо патріархату? Багато закарпатських греко-католицьких священників не визнають подібні претензії ієрархів УГКЦ, а спроби поймавати глав УГКЦ “патріархами” називають самозванством. Цікавою є думка єпископа Мілана Шашіка з цього приводу, що її він висловив у інтерв'ю для “Патріархату”: “Я особисто думаю, що за структурою Східних Церков є нормальним, що помісну Церкву очолює Патріарх, як це мають меліти, вірмени чи католики інших обрядів. Люди просто не розуміють суті патріархату. Наприклад, тут, на Закарпатті, багато людей зі страхом підходять до того питання, сприймають не-правильне пояснення тих журналістів. До цього причиняється і сам журнал “Патріархат”, який дуже часто агресивно пише, атакує там, де не потрібно. Потім люди просто дезорієнтовані, не можуть дати об'єктивної оцінки того, що відбувається” [7, с. 13].

Для підтвердження слів єпископа Мілана наведемо такий приклад. У львівському тижневику “Аргумент” була опублікована стаття під назвою “Чи буде УГКЦ православною?” Сама назва і судження автора спричинили паніку серед вірян і від них посипалися запитання про те, чи справді таке можливо. Щоб заспокоїти людей, на сторінках “Благовісника” було опубліковано реакцію на цю статтю з роз'ясненням такого інциденту [15]. Такі проблеми є спільними для обох церковних провінцій, адже люди, які пам'ятають ті нелегкі часи “підпілля” і боротьби за легалізацію греко-католицької церкви, ще не готові до таких позитивних настроїв щодо об'єднання з православними церквами.

Ще однією спільною проблемою для обох церковних провінцій є латинізація чи православізація. Що ближче для кожної з них? За весь час існування греко-католицької церкви обидва ці процеси тривали, тільки з почерговим домінуванням. А вже в Австрійський період проходив процес латинізації, а з приходом радянської влади на західноукраїнські землі починається процес навернення до православ'я. І в таких умовах для греко-католицької церкви важливо не втратити власної ідентичності, знайти “золоту середину”, а саме, як сказав Папа Бенедикт XVI: “Берегти і плекати східні традиції в рамках Вселенської Церкви” [17, с. 7]. На думку автора, через певні обставини, що зумовлені специфікою історичного розвитку обох провінцій, у Галицькій митрополії більше тяжіють до східної традиції, а в Мукачівській єпархії – навпаки, до західної (про це свідчать ще не вирішений конфлікт із православними на рахунок повернення греко-католикам їхніх церков і тісна співпраця з римо-католиками).

Незважаючи на всі дискусії і полеміки, що ведуться на сторінках офіційних видань, між УГКЦ та Мукачівською єпархією насправді існує тісна співпраця, і вони часто працюють над спільними проектами. Прикладом такої співпраці є активна участь і допомога в організації УГКЦ у підготовці до важливої історичної події – візиту Папи Римського Івана Павла II в Україну. Представники галицького духовництва взяли активну участь у перенесенні мощів мукачівського єпископа Теодора Ромжі [18, с. 3]. Майже всі єпископи УГКЦ були присутніми на інавгурації 25 січня 2003 теперішнього єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії Мілана Шашіка. Він, своєю чергою, є частим гостем на засіданні Синодів єпископів УГКЦ, також відбувалися зустрічі і спільні служби з колишнім Главою УГКЦ Любомиром Гузаром (наприклад, проща у Зарваниці в 2006 році, посвячення візантійської каплиці Благовіщення Інтернаціонального Богословського інституту в м. Тамінч (Австрія) і т.п.) [19, с. 157-158]. Один з їхніх останніх спільних заходів – зустріч Мукачівського владика Мілана Шашіка і вже новообраного Глави УГКЦ Святослава Шевчука на львівському летовищі високого гостя – кардинала Леонардо Сандрі, Префекта Конгрегації для Східних Церков, який прибув в Україну, щоб очолити святкування ювілейного року блаженного священномученика Теодора Ромжі. Крім того, на сторінках офіційних видань ми часто можемо зустріти повідомлення або навіть цілі статті щодо подій, які відбуваються у цих церквах, а саме: привітання Любомира Гузара з його ювілеєм, звернення Любомира Гузара до вірян, статті біографічного характеру про єпископів Андрея Шептицького і Йосипа Сліпого [20].

Особливої уваги заслуговує інтерв'ю Мілана Шашіка, опубліковане на сторінках одного з чисел “Патріархату”. Зокрема, на запитання журналіста (В. Копина) про юридичний статус Мукачівської єпархії і стан відносин Мукачівської єпархії з УГКЦ, Мілан Шашік, оперуючи історичними фактами, відповів: “Після легалізації нашої Церкви було багато внутрішніх напруг і проблем, тому Святий Престол вирішив поки що залишити статус “*sui iuris*” для Мукачівської греко-католицької єпархії – це означає, що вона безпосередньо підпорядкована Святому Престолу, а не Главі УГКЦ” [7, с. 11]. Щодо другого запитання, то єпископ зазначив, що між Мукачівською єпархією і УГКЦ чудові відносини, плідна співпраця і перед церквами стоїть спільне завдання, а про питання юрисдикції він висловився так: “...і я не відчуваю себе

частиною якоїсь іншої Церкви. Тому що, насамперед ми є християнами й католиками. Це значить, що належимо до єдиної Церкви, якої невидимою Головою є Ісус Христос, видимою – Папа Римський як наступник апостола Петра. Юрисдикції – це справи, які вирішуються. Насамперед потрібна співпраця. Нині Європа працює в напрямку об'єднання, тому справді потрібно завжди шукати те, що можемо зробити спільно для добра Вселенської Церкви і місцевої Церкви, в якій живемо” [7, с. 12]. Для порівняння процитуємо відповідь на це саме питання теперішнього Глави УГКЦ Святослава (Шевчука), яку він висловив в інтерв'ю католицькому часопису “Credo”: “На сьогодні ми намагаємося плекати дуже конструктивні контакти з владиною Міланом, правлячим архиєреєм Мукачівської єпархії, а відтак долучатися на всіх рівнях до співпраці з єпархією. ... Отож ми намагаємося плекати цей зв'язок між УГКЦ та Мукачівською єпархією і його розвивати. Очевидно, що сам розвиток нашої Церкви з часом приведе до поглиблення нашої єдності. Завжди за єдністю де-факто приходиться єдність де-юре. І це для нас найважливіше. Я думаю, що в тому напрямку нам потрібно й надалі рухатися” [21, с. 28]. Отже, зі слів вищого духовництва, можемо зробити висновок, що між УГКЦ та Мукачівською греко-католицькою єпархією відбувається конструктивний діалог і плідна співпраця. І питання юрисдикції їм у цьому зовсім не заважають.

Таким чином, незважаючи на різного роду перешкоди та пристрасті, що вирують навколо питання про існування на території України двох окремих церков, і всі спроби світських осіб втручатися в церковну сферу, між церквами наявна співпраця. Адаже долі церков дуже схожі, й вони розвивалися в однакових історичних умовах, тільки у складі різних держав. На жаль, бувають і негативні відгуки одне про одного, але врешті-решт усе зводиться до здорового спілкування та обміну досвідом між цими двома церковними інститутами. У кожній з цих церков є свої проблеми і досягнення, свої герої, навколо яких вони об'єднуються, свої традиції та обряди, і хоч юридично Мукачівська греко-католицька єпархія і не підпорядковується УГКЦ, але їх об'єднують спільні страждання, які вони пережили під час утиску радянською владою, і спільна мета – задоволення духовних потреб своїх мирян.

Література

1. Турій О. Історична взаємодія єрархічних структур східної та західної традиції в Україні / О. Турій // Патріярхат. — Число 3 (травень–червень). — Львів, 2008. — С. 14–16.
2. Бабинський А. Патріярх Святослав (Шевчук): “Я далі буду ватиму Патріярхат” / А. Бабинський, М. Карапінка // Credo. — № 2 (124). — Кам'янець-Подільський, 2011. — С. 27–31.
3. Фенич В. І. “Київська Церква” і Мукачівська єпархія: відомі та невідомі сторінки “непрочитаної” історії XIV–XVII ст. / В. І. Фенич // Науковий вісник Ужгородського університету. — Випуск 21. — Ужгород, 2008. — С. 3–14. (Серія історія).
4. Белей Л. Закарпатський казус — SUI JURIS — випадковий анахронізм чи знаряддя антиукраїнської політики / Л. Белей // Патріярхат. — Число 3 (травень–червень). — Львів, 2010. — С. 18–21.
5. Бабинський А. Помісність УГКЦ як вона є / А. Бабинський, П. Дідула // Патріярхат. — Число 3 (травень–червень). — Львів, 2009. — С. 5–8.
6. Фенич В. І. Від ліквідації до відродження: Греко-католики в сучасному релігійному житті на Закарпатті / В. І. Фенич // Інститут Історії Церкви Українського Католицького Університету.—29.06.2007 // [Режим доступу] www.ugcc.lviv.ua/index.php?option=com_content&task.
7. Копин В. “Це специфіка Закарпаття, що видавалося б десь інде неможливим — у нас є можливим” // Патріярхат. — Число 5 (вересень–жовтень). — Львів, 2004. — С. 11–14.
8. <http://www.mgse.uz.ua/>
9. Патріярхат. — Число 5 (вересень–жовтень). — Львів, 2006. — С. 2.
10. Мацо М. Тиха молитва з ГУЛАГу / М. Мацо // Благовісник. — № 3 (200). — Березень. — Ужгород, 2009. — С. 10.
11. Грник О. Єдино оправдана ціль страждання — звільнена особистість // Патріярхат. — Число 3 (травень–червень). — Львів, 2009. — С. 25.
12. <http://www.forum.ugcc.org.ua/>
13. Пушкаш Ласло, протоієрей. Процес беатифікації мучеників Мукачівської греко-католицької єпархії / Ласло Пушкаш // Благовісник. — № 12 (175). — Грудень. — Ужгород, 2006. — С. 10-11.
14. Бабинський А. Мукачівська єпархія і УГКЦ разом чи окремо? / А. Бабинський // Патріярхат. — Число 3 (травень — червень). — Львів, 2011. — С. 24-25.
15. Дідула П. Сорок літ виходу журналу “Патріярхат” // Патріярхат. — Число 3 (травень–червень). — Львів, 2007. — С. 3.
16. Соланський А. Реакція на статтю “УГКЦ стане православною?” / А. Соланський // Благовісник. — № 4 (143). — Березень. — Ужгород, 2004. — С. 8, 10.
17. о. Бендас С. П'ять років за колючим дротом : щоденник священика, написаний в ГУЛАзі / С. М. Бендас. — Ужгород : Карпати, 2008. — 264 с.
21. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939–1950) / Б. Боцюрків; [пер. з англ. Н. Кочан, за ред. О. Турія]. — Львів: Видавництво Українського Католицького університету, 2005. — 268 с.
20. Пагіря В. Кардинал Йосиф Сліпий / В. Пагіря // Благовісник. — № 7 (122). — Липень. — Ужгород, 2002. — С. 6.
18. Філіп Л. Пам'яті єпископа — мученика Блаженного Теодора Ромжі / Л. Філіп // Благовісник. — №12 (127). — Грудень. — Ужгород, 2002. — С. 3.
19. Церква в Україні // Благовісник Верховного Архiepіскопа УГКЦ Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара. — № 3. — Львів, 2003. — С. 157-158.

The author attempts to describe the dynamics and nature of relations between the two religious institutions – the Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC) from the center of Kyiv and the autonomous Mukachevo Greek Catholic diocese from the center of Uzhgorod in the last decade. The sources for the study were made by their official publications – “Evangelist” and “Patriarchate”.